Ann. IV. Num. VIII.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

BIS IN MENSE PRODIT

Pretium annuae subnotationis, *ante solvendum*, est: in Italia Libellarum 10; ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7 1/2.

Inscriptiones et omne genus indicationes pretio aequissimo referuntur, quod est in extremis commentarii paginis Lib. 0.50 pro unoquoque centimetro quadrato.

Cuncta mittantur ad* ARISTIDEM LEONORI *equitem, commentarii VOX URBIS possessorem et administratorem

ROMA — Via Alessandrina, 87 — ROMA

Subnotatio fieri potest:

IN RUSSIA Apud GEBETHNER ET WOLF — VARSAVIAE [illegible] — Krakowskie Przedmiescie, 15

IN ANGLIA Apud BURNS AND OATES — LONDON W. — 28, Orchard Street.

IN CIVITATIBUS FOEDERATIS AMERICAE SEPTENTR. Apud FRIDERICUM PUSTET S. Sedis Apost. et S. Rituum Congr. Typogr. — NEW YORK 52, Barclay Street. — CINCINNATI 436, Main Street.

IN GERMANIA Apud FRIDERICUM PUSTET S. Sedis Apost. et S. Rituum Congr. Typogr. — RATISBONAE in BAVARIA

IN CANADA Apud LEBLANC e GRANGER FRÈRES — MONTREAL 1669, Rue Notre-Dame.

RERUM INDEX

ROMAE

EX OFFICINA FORZANI ET SOCII

MDCCCCI

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

ROMAE - Via Alessandrina, 87.

SOCIIS MONITUM

In memoriam sociorum revocamus, cuique eorum, qui chartulam ad hoc acceptam remiserit suo ac duorum e sociis novis subscriptam nominibus, pro duobus tantummodo commentarii exemplaribus solvendum pretium; tertium dono datum iri.

Pretium annuae subnotationis comm. "Vox Urbis" vid. in prima operculi pagina.

Ann. IV. ROMAE, Idibus April. MCMI. **Num. VIII.**

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

PRETIUM SUBNOTATIONIS: In Italia: Lib. 10 — Ubique extra Italiam: Lib. 15, M. 12, Sch. 12, Doll. 3, Rubl. 6, Flor. 7 ½.

BIS IN MENSE PRODIT

POSSESSOR ET ADMINISTRATOR: ARISTIDES LEONORI, comes. ROMAE - Via Alessandrina, 87.

DE GRAECIS LITTERIS TUENDIS IN SCHOLIS SECUNDI ORDINIS

SEXCENTIES iam apud nos agitata quaestio de graecae linguae studio in scholis secundi ordinis penitus abrogando, sexcenti iam immutandae studiorum rationis conatus propositi, at semper in contrarias sententias distracti animi, ut adhuc sub iudice lis sit. Nunc vero Homeri iucundissima lingua in summo versatur discrimine; adversus eam in Gallia et in Italia magnus clamor fremitusque, quippe quae, inutilis sarcina, noceat potiusquam prosit adulescentium animis excolendis. Neque satis: sunt qui, sermonum studio adducti in ore hominum hodie latorum, eo amentiae pervenerint, ut latinam quoque linguam abolendam censeant, scilicet magnitudinem illam aspernantes pacis et belli artibus a maioribus nostris acquisitam et nobis velut haereditate relictam, gloriam nominis obliti quae toto terrarum orbe refulsit itemque admirabilem rerum civilium sapientiam, praeclarissima virtutum exempla, quorum memoria tantum ad optima quaeque perficienda omnium semper incendit animos. Ad hos quidem refellendos qui non sentiant humanitatem et cultum nostrorum temporum (ut verbis utar Iosephi Giusti in epist. ad M. Tabarrinium iam in num. XVII anni III commentarii nostri latine allatis) esse quasi surculos ramosque arbori veteris cultus et humanitatis insertos atque huius vi nutritos atque crescentes, nihil amplius dicendum existimo: ad eos igitur redeam qui graecitatem omnino petunt telis. Atque utinam omnes illi, qui in re tanti momenti sententiam pronuntiant, docti essent graecarum litterarum neque earum rudes, quod ignorarunt heri, hodie commode in invidiam vocarent!

Multi laboris esse affirmant graecae linguae studium, latinae difficilius idemque minime utile; sed qui haec proferunt neque summam utriusque orationis cognitionem habere videntur, neque ullam aut certe adumbratam opinionem antiquitatis prae se ferunt. Inter omnes enim constat cultum antiquitatis nobiliorem et, ut ita dicam, humaniorem Romae non floruisse, sed «Graeciam captam ferum cepisse victorem et artes intulisse agresti Latio». Ex quo igitur graecae artis splendor Romanorum civitati illuxit, graeca cum latinis perpetuo quodam vinculo coniuncta esse videntur. Quae quidem ad unum conspirant adulescentibus integram praebendo notitiam hominum coniunctionis et societatis cum simplicioris tum magis ipsorum mentibus animisque accommodatae, qua plenius uberiusque efficiatur studium, quod certe ad litteras historiamque pertinet, temporum et gentium ad nos propius accedentium. Quid graecarum litterarum prosit studium aperte declarat Cicero, qui «ad suam utilitatem graeca semper cum latinis coniunxit» (1), qui «poëmata graeca eruditionem liberalem et doctrinam putavit» (2) et graecis litteris

(1) Cfr. *De Off.* I, 1, 1. (2) Cfr. *Tusc.* II, XI, 27.

puerorum mentes «ad humanitatem fingi atque virtutem» (1) affirmavit, eorumque ingenia ab his «si modo aliquid, paullum acui et tamquam irritari, quo facilius possint maiora discere» (2).

Eum igitur sequamur ducem et graecas colamus litteras, si volumus elegantiae amorem cultumque alere, qui praeclarissimos aetatis nostrae viros, ut Byron, ut Gladstone, in admirationem rapuit et optimi cuiusque, quasi aequa temperies, recreat animum, severioribus fatigatum disciplinis.

Pares sint in utriusque orationis facultate non solum qui humanis litteris operam navare cupiunt, sed etiam qui causarum patroni, medicae artis periti futuri sunt, quicumque denique optimam civitatis partem sunt effecturi, ut et patrium sermonem latini graecique adhibito subsidio longe melius discant et ipsorum emolliantur mores, expoliantur ac confirmentur animi ad vitae asperum certamen fortiter ineundum, decore sustinendum.

Scio quidem Allligherium et Manzonium graecarum rudes litterarum fulgida patriae nostrae lumina exstitisse; at de felicissimis et singularibus quibusdam ingeniis non hic quaestio. Quid potius commemorem praeclarum illum ordinem maiorum nostrorum, qui sex ante saeculis incredibili animi inflammatione et quodam afflatu quasi furoris antiquitatis studia prosecuti, nascentes nostras litteras praevalidas effecerunt, ut decimum quintum saeculum aureum appellari possit? Cuinam tandem probetur antiquitatis studia, quae tota nostra esse deberent, apud exteras gentes incredibili amore coli, ut tenuioris etiam generis virum pudeat eorumdem esse expertem, apud nos contra quoquo modo moliri ut omnino aboleantur?

N. CAPO.

(1) Cfr. *De Orat.* III, XV, 58. (2) Cfr. *De rep.* I, XVIII, 30.

DE *LEGENDA TRIUM SOCIORUM*

Epistola Felicis Ramorino ad N. N.

N. N. adolescenti optimae spei F. Ramorino s. p. d.

VERBIS tibi dicere non possum, optime mihique amicissime adolescens, quam magna laetitia afficiar quoties mecum recogito studium illud et quasi ardorem amoris quo te dudum in res Franciscanas flagrare video. Non solum vitam beati Francisci a doctissimis viris conscriptam cupide legisti et pervolutasti, sed omnem memoriam ad illum et priscos eius discipulos et Ordinem fratrum minorum pertinentem video te diligenter colligere nec non diurna nocturnaque manu versare, scripta authentica et germana ab adulterinis secernere, te denique totum his litteris abdidisse; quod autem longe maius est et melius, iam Sancti Assisiatis imaginem in pectore gestas, eamque studio foves, imitando colis; unde urbani mores exsistunt, et odor quidam ex bonitate suavissimus; ita ut ad te quoque referri liceat id quod Dantes Aligherius de efficacitate Franciscani exempli ait:

La lor concordia e i lor lieti sembianti

(nempe Francisci et Paupertatis),

Amore e meraviglia e dolce sguardo
Faceano esser cagion de' pensier santi.

(*Par.* XI, 76-78).

Quod cum videam ego amantissimus tui qui non laeter? Gaudio qui non exsultem? Qui non libentissime tuam cognoscendi cupiditatem explere, quantum in me est nitar? Noli igitur timere ne horas tecum disserendo consumptas ut temporis iacturam habeam; quin lucro appono quicquid otii vel negotii mei aut erudiendo adolescenti, aut amici desiderio satiando inservit.

Dicebas igitur candideque fatebaris, amice mi, te in angustiis esse propterea quod pulcherrimam illam narrationem quam *Legendam trium Sociorum* nuncupant, et inter vetustiora et germana Franciscanae memoriae monumenta usque ad hoc tempus recensebant, nuper nonnulli, harum rerum periti, acerrime insectati essent, demonstraturi, non anno decimitertii saeculi XLVI, ut ferebatur, neque a tribus illis celeberrimis Francisci sociis compositam esse, sed multo post, sub finem demum eius saeculi, vel etiam saeculo insequenti ex multis variorum frustis non bene fuisse consarcinatam. Qua de re quid sentiendum sit ex me quaesivisti.

De hoc argumento perquam difficili non sine audacia equidem tractare aggredior; non sum enim in his studiis ita versatus, ut opus est illi qui velit de iis cum auctoritate loqui; sed durum videbatur negare tibi iusta petenti et praeclara cupienti. Ceterum cum multi nuper de trium Sociorum Legenda scripserint, praesertim S. Minocchi in *Archivio storico italiano*, 1899, p. 249; 1900, p. 116 et sqq., Van Ortroy S. I. in *Analectis Bollandianis*, t. XIX, p. 119, Paulus Sabatier tum aliis locis tum Van Ortroy sententiam refutaturus in *Revue historique*, t. LXXV, anno 1901, denique Leonardus Lemmens O. F. M. in Prolegomenis libri quo scripta fratris Leonis edidit (*Documenta antiqua Franciscana*, pars I, ad Claras Aquas, 1901), cum, inquam, tot viri docti tam diligenter trium Sociorum Legendae curas dederint, his subsidiis instructus non dubitabo opinionem meam tibi aperire.

Ante omnia in memoriam revoca, amice mi, totam quaestionem de trium Sociorum Legenda ex comparatione eius cum epistola ad fratrem Crescentium, quae in codicibus plerumque praemissa legitur, pendere. Nimirum in hac epistola quam frater Leo, frater Rufinus ac frater Angelus anno 1246 Graecii scripserunt, mentione facta de mandato Capituli generalis anno 1244 habiti quo fratres Minores iussi erant signa et prodigia beatissimi patris Francisci quae sciri vel reperiri possent ad fratrem Crescentium ministrum generalem dirigere, tres illi Fran-

COMMENTARII "VOX URBIS„ INDICES SINGULI

tamen haec suis litteris confirmavisset, Hugolinum cardinalem protectorem Ordinis aliam Regulam a Francisco compositam ad Papam Honorium III detulisse et eam bulla pendente confirmandam curasse. Hic errorem insidere ait Van Ortroy, quia haec Honorii III bulla non data sit nisi anno 1223, et tamen iam antea annis 1219 et 1220 Summum Pontificem per epistolas consuluisse, ut fratres in provinciis benigne exciperentur. Huic censurae suffragatus est Lemmens (cfr. Praefationis p. 24 et sqq.). Sed equidem assentior Sabatier adfirmanti, non de bulla anni 1223 sermonem esse in loco Legendae supra laudato, sed de encyclica «Quum dilecti» Reate data die xi Iunii mensis anno 1219, qua Archiepiscopis et Episcopis, Abbatibus, Decanis, Archidiaconis et aliis Ecclesiarum Praelatis mandabatur ut fratres Minores, quorum vitae via ab Ecclesia probata esset, praedicationem suam in provinciis exsequi sinerent. Quamquam sollemnior fuit bulla posterior anni 1223, de qua Dantes:

Di seconda corona redimita
Fu per Onorio dall'eterno spiro
La santa voglia d'esto [illegible]

[illegible] demonstravit Sabatier, longe maioris momenti fuisse fratribus litteras anni 1219, quibus tam apertis verbis eorum vita apostolica approbatione ornata fuerat.

D) Restat quartus quidam error a Bruxellensi Bollandista Legendae auctori exprobratus; isque in eo positus est, quod ille de tribus Ordinibus a S. Francisco institutis locutus dixerit: «quorum Ordinum quilibet tempore suo fuit a Summo Pontifice confirmatus»; atqui tertius Ordo poenitentium nonnisi a Nicolao IV, anno demum 1289, confirmatus litteris fuit, ut alter Ordo S. Clarae bulla anni 1253 auctoritatem acceperat, et primus, ut supra dictum est, anno 1223 ab Honorio III fuerat probatus. Hinc manifesto colligi ait vir doctus, nostri libelli auctorem post annum 1289 scripsisse. Sed perperam, amice mi. Hic enim non de pluribus Pontificibus, sed de uno sermo est, hoc est de Honorio III, a quo triplex religio Franciscana plus semel iam litterarum monumentis cum laude et approbatione memorata erat, ut Sabatier felicissime ostendit.

His omnibus perpensis, lectissime adolescens, quid concludas licet, nisi non bene doctissimo Bollandistae rem cessisse in demonstratione errorum, quos in Legenda quae dicitur trium Sociorum deprehendisse sibi visus est? Et fortasse praeiudicata opinione ductum nimis adunco naso suspendisse narrationem illam simplicem et indoctam?

Audio quid dicant adversarii; vel posthabitis erroribus de quibus hactenus sermo fuit, non minus constat sibi Van Ortroy sententia, singulos locos ostendentis quos auctor Legendae ex variis auctoribus exeuntis saeculi XIII deprompserit. Nam comparativam tabulam ab eo p. 142-197 *Analectorum* t. XIX exhibitam vel cursim legenti, nonne patet manifestissime, auctorem Legendae non solum e priore Vita Thomae Celanensis integra capita sumpsisse et nonnulla etiam ex historia Iuliani Spirensis, sed sententias, locutiones, verba passim ex altera Celanensis Vita, ex utraque Legenda S. Bonaventurae, ex libro Bernardi Bessensis de laudibus b. Francisci (1275), ex Vita Bernardi et Aegidii quales in Chronicis XXIV Generalium leguntur, in rem suam derivasse? «*Adagio ai ma' passi*» equidem vetere Italorum proverbio respondebo. Quod Legendae auctor anno 1246 scribens ex vetustiore Celanensis Vita nec non ex Iuliani Spirensis historia, quarum utraque ante conscripta erat, multa hauserit, id aequum et par est, neque est in quaestione; sed quis adseverabit eum ceteris quoque libris supra memoratis ut fontibus usum esse, cum contra fieri possit ut Legendam ceteri in usum vocarint? Rem ita profecto sese habere demonstrat totius Legendae indoles atque natura, quae simplex est et eundem ubique colorem servat, et omnibus partibus sibi optime constat; quod haud fieri posset si a falsario et inepto ex disiectis frustis consarcinata esset. Praesertim magni momenti esse videtur id quod Minocchi et Sabatier animadverterunt, narrationes quasdam in Legenda naturalem prae se ferre rationem et a rebus humanis adhuc non alienas esse, quas posteriores, ut solet, fictis miraculis inspersere. Quale est responsum a Francisci matre datum mulieribus convicinis cum de prodigalitate eius sermo esset; quod quidem in Legenda nostra his verbis refertur: «Quid de meo filio putatis? Adhuc erit filius Dei per gratiam». Quid simplicius et naturae convenientius quam haec verba matris sperantis fore ut filius suus ad bonam frugem aliquando redeat et per gratiam filius [illegible] fiat? Celanensis contra in altera Vita ita [illegible] matris effingit: «Quid putatis filius meus erit? [illegible] gratia Dei filiorum patrem ipsum noveritis affuturum». Habes hic matrem ex prodigalitate et vanitate filii mira quadam divinatione vaticinantem eum patrem futurum multorum filiorum. Quis non agnoscit rem hic opinionis commento deformatam atque detortam? Quis dubitabit, utra scriptura antiquior sit et verior?

Pro certo habeo igitur, ut totam disputationem in breve compendium redigam, iniuria oppugnatam esse Legendam nostram ut multis erroribus inquinatam et ab inepto falsario male consarcinatam; contra aio eam ad illud tempus pertinere quo tres Francisci socii notitias de rebus ab eo gestis colligere coeperunt et conscribere; illud in quaestione relinquitur, num Legenda nostra vere a tribus sociis conscripta sit. Negat Minocchi, ut vidimus, eam tribuens Ioanni de Ceperano; negat Lemmens qui ait Vitam Aegidii, vere Leonianam, nonnulla exhibere a narratione nostra diversa, non posse igitur eiusdem esse auctoris. Quamquam horum virorum argumentis non multum tribuo, quod in praesens verbis explanare omittam, tamen fateor eam rem non satis mihi liquere. Video enim cum epistola trium sociorum Legendam nostram, quam integram esse codicum testimonium probat, non convenire; et tamen eum narrationis colorem prae se ferre qualis ex stilo Leonis oriri poterat. Ceterum sub iudice adhuc lis est. Ait Lemmens repperisse se in codice quodam archivi S. Isidori de Urbe *Speculum perfectionis* forma textuque vetustiore quam qui a Sabatier editus est. Cuius operis initio expressis verbis dicitur *Speculum* compositum esse «ex quibusdam repertis in scriptis sancti fratris Leonis, socii beati Francisci, et aliorum sociorum eius quae non sunt in legenda communi». Hoc opus promisit Lemmens se mox editurum esse. Vides profecto, quam magni momenti futura sit haec res, quamque magnam in exspectationem omnes studiosos Franciscanarum litterarum merito adducat; inde enim patebit utrum in *Speculo* tantum quaerenda sit germana historia a tribus sociis conscripta an simul cum *Speculo* in Legenda quoque nostra, quae quasi additamentum *Speculi* habenda sit. Multum etiam spei habeo in eo libro quem a Sabatier parari audio, cui titulus erit: *Les sources de la Vie de saint François*, qui ut in proximam lucem veniat vehementer exopto.

Utut est, perge, adolescens optime, his litteris studiosa diligentia operam dare; nam praeter doctrinam et delectationem, inde hauries etiam aedificationem animi et rerum divinarum amorem, qui fructus est laborum nostrorum optimus ceterisque omnibus praeoptandus. Cura ut valeas.

CRUCIS HISTORIA (1)

III.

Christianae fidei artifices, signis quae hucusque memoravimus haud contenti, ex [illegible] gentium falsis religionibus formas interdum [illegible]rant, quae, veluti *soastika* Persis Indisque [illegible], simulata licet facie, crucem referrent; quamobrem nonnullis recentioribus critices [illegible] ex his arguere inconsulto placuit, cognationem quamdam et similitudinem inter Bouddhae Christique religiones interesse. Quam autem in [illegible] Crucis forma [illegible]genda iam vidimus cautelam admovi, eam [illegible] iam notis signis, tridenti, quo Crux recolebatur, delphinus obvolutus est, qui Christum significaret.

Pulcherrimum huiusmodi specimen pariterque notissimum in Callisti coemeterio prostat, ubi delphinum tridenti devinctum prope Eucharistici convivii parietalem picturam videmus. Atqui piscis – graece ἰχθύς – initiales litteras quinque continebat quibus sibyllini versus Redemptorem denotaverant, ita ut sollemne Christi signum semper habitus sit. Ex universis autem piscibus non mirum ad rem propius significandam delphinum esse electum, praecipue ob Arionis fabellam candidae mentis ephebi, atque ob receptam passim apud veteres de marina hac bellua opinionem, hominum nautarumque ipsam exstitisse amicissimam. Itaque in sepulcro quodam coemeterii iuxta viam Nomentanam insculptum signum singulare reperitur, delphinus, Christi figura, qui serpentem, Satanae imaginem, dentibus arripit.

Quod si, dum saeviit persecutorum rabies, tantam circa extremum Redemptionis facinus effingendum circumspectionem adhibere placuit, de religionis quoque gestis, quae sacrificium divinum praecesserunt, eadem servata est ad unguem, illarumque rerum nulla ad historiae tramitem efficta est unquam. Semel enim, in Praetextati coemeterio, Dominicae Passionis eventum relatum vidimus, Iesum spinis coronatum; sed christianus artifex quidquid cruentum violentumve videretur ab opere prohibuit. Magistrum effinxit amplo pallio vestitum regalique gressu, dum miles quidam timido ore appropinquat, eiusque capiti spineum ramulum reverenter admovit. Qua in re, veluti et passim in similibus contigit, christianus ille artifex non tam sese metuentem revelat, ne paganorum oculis dilectam sibi Redemptoris faciem subiiciat, sed horrentem potius a doloribus obbrobriisque exprimendis illius, quem summo amore et religione prosequebatur.

Quare vel cum, ingenuis artibus adolescentibus paceque Ecclesiae restituta, suavem hunc animorum sensum hebescentem paulatim videmus, artificesque huiusmodi cautelas, etsi nobilissimas, abiicentes, veteris tamen repulsae vestigia non desunt. Iesu enim cruci defixi imaginem, per prima restitutae pacis saecula, pictores sculptoresve christiani maximo stu-

(1) Cfr. num. sup.

cisci socii pollicebantur pauca de multis ipsius gestis, quae per se vidissent, vel per alios sanctos fratres scire potuissent, narraturos se esse, non contentos solum « miracula narrare quae sanctitatem non faciunt sed ostendunt, sed etiam sanctae conversationis eius insignia et pii beneplaciti voluntatem ostendere cupientes ad laudem et gloriam summi Dei et dicti patris sanctissimi atque aedificationem volentium eius vestigia imitari ». Aiebant se haec non « per modum legendae » scripsisse, cum dudum de vita et miraculis Francisci confectae essent *legendas*; sed velut de amoeno prato quosdam flores [illegible], non continuatam historiam [illegible] quae in praedictis *legendis* essent posita tam veridico quam [illegible] posse in vulgatis iam *legendis* [illegible] cedere se enim, si ea [illegible] fuissent [illegible] viris qui huiusmodi *legendas* confecerant, [illegible] fuisse, quin saltem pro [illegible] decorarent. Hanc epistolam qui [illegible] capitulis unde *Legenda trium Socio*[illegible] [illegible] Brevem eam narrationem, quamquam [illegible] dedicatoriae [illegible] dignam; [illegible] Celanensis vitam, [illegible] quae ad [illegible] Francisci pertineant [illegible] Quidquid [illegible] dubia [illegible]

Ut [illegible] doctorum [illegible] Paulus Sabatier, vir de [illegible] opinio[illegible] Legendam [illegible] vera a [illegible] non [illegible] Legendae trium Soc. ali[illegible] cum multi suffra[illegible] PP. Marcellinus [illegible] O. F. M., qui [illegible] Melchiorri [illegible] Sociorum legen[illegible] Romae iterum vulgarunt [illegible] Sed [illegible] haud ferme suffragia doctorum [illegible] exinde exstiterunt, [illegible] narratione diligenter perpensa, eam tribus Francisci sociis abiudicare non dubitarunt. [illegible] S. Minocchi Florentinus, vir [illegible] ingenii cum multae et exquisitae doctrinae, qui in commentationibus duabus, quas in *Archivio storico italiano* edidit annis 1899 et 1900, id demonstrandum suscepit: *a*) opinionem Pauli Sabatier de lacunis Legendae trium Soc. non esse probandam; neque enim indicium eius rei esse in pluribus codicibus ubi ea Legenda continetur; id opus autem unitate quadam et apta compositione esse praeditum, ita ut nullis lacunis locum dare possit; *b*) falso hanc narrationem *Legendam trium Sociorum* appellatam esse, neque eam fratrem Leonem eiusque socios auctores habuisse, quod confirmari ait tum ex nulla Legendae consensione cum epistola a tribus sociis vere conscripta, tum ex nimiis laudibus ibi datis Ostiensi cardinali, post pontifici Gregorio IX, qui cum fratris Heliae patronus exstitisset, nimis placere Leoni ceterisque asperioris Regulae fautoribus non posset; *c*) denique veram Legendam trium Sociorum, id est narrationem de Francisci vita a Leone, Angelo et Rufino conscriptam et ad Crescentium anno 1246 missam in alio illo celeberrimo rerum Franciscanarum monumento quaerendam esse quod appellatur *Speculum perfectionis*, praesertim in iis *Speculi* partibus quae simplicitatem narrandi prae se ferant, nequedum indicium ullum habeant earum contentionum inter *Communitates* et *Spirituales*, quarum plenae sunt posteriores Minorum fratrum scriptiones. Contra suspicatus est Minocchi Legendam falso tribus sociis tributam auctorem habuisse Ioannem de Ceperano, notarium apostolicum, qui eam iussu Gregorii IX conscripserit.

Vides, amice mi, quam audacter et ingeniose evertere Minocchi conatus sit superiorum opiniones, vestigiis omnino suis insistens. Quem brevi temporis spatio secutus, Franciscus Van Ortroy, inter doctos Bollandistas Belgas doctissimus, in campum descendit criticis telis armatus, ut ipse quoque contra Legendam trium Soc. acerrime infensus pugnaret. Eius dissertatio in *Analectis Bollandianis* tomo XIX, a. 1900 prodiit. Cuius summa haec est. Legendam nostram non laceram ac deformatam, sed integram ad nos pervenisse, ut codicum testimonio probatur; ceterum temporis quibusdam erroribus vitiatam esse et cum ceteris Franciscanarum litterarum monumentis saeculo XIII exaratis comparatam serioris originis indicia certissima praebere; quod ex eo confirmari ait, quod de illa Legenda nemo locutus sit inter scriptores eius saeculi, nec eius mentio iniiciatur, ubi in Chronicis XXIV Generalium et in Bartholomaei Pisani *Conformitatibus*; ex hisce colligi, narratiunculam, de qua nobis sermo est, nequaquam Leonis, Angeli et Rufini stilo profectam esse, sed novissimis saeculi XIII annis ab inepto quodam ex variorum frustis fuisse consarcinatam. Quid vis, amice? Crudelis Bollandista ne in stili quidem simplicitate et sanctitatis odore admodum haesitavit; criticae artis gladio armatus non dubitavit percutere, caedere, evertere. Utrum ea res prospere ei cesserit nec ne, mox videbimus. Nunc pergam te monere, ad agmen eorum qui Legendae trium Sociorum infensius adversati sunt nuperrime accessisse etiam Leonardum Lemmens; qui, inventis in quibusdam codicibus archivi S. Isidori de Urbe genuinis, ut videtur, fratris Leonis operibus, inter quae est Vita beati fratris Aegidii, et Franciscanae Regulae intentio declarata, et verba quaedam S. P. Francisci, cum nonnihil quae in his opellis dicuntur a Legenda trium Sociorum differre videantur, opinionem Vanortroianam de seriore opusculi nostri origine complexus est; quin non solum in novissimos saeculi XIII annos ut Van Ortroy, sed in XIV saeculum Legendae compositionem detrudere non dubitavit. His omnibus opponi licet nuperrimam commentationem Pauli Sabatier in *Revue historique* editam, quam supra memoravi, ubi validissimis argumentis censurae Vanortroianae repugnatur.

In tota hac re magnum momentum habent errores illi temporum sive anachronismi in quos auctor Legendae lapsus esse dicitur; quod si ita esset, profecto longe a Francisci aetate vixisse dicendus. Iuvat singulos breviter memorare:

A) Primum animadvertit Van Ortroy, verba trium sociorum de Regula ab Innocentio III anno 1210 confirmanda « quam scripserat (Franciscus) verbis simplicibus utens sermonibus Sancti Evangelii » (§ 51) haud ferme conciliari posse cum notitia ab aliis data (v. *Chronic. Iordani de Iano*, 1262, in *Annal. Francisc.* t. I, p. 5-6), fratri demum Caesario Spirensi, circa annum 1220, a Francisco commissum esse ut « Regulam... verbis Evangelii adornaret »; praesertim cum alio loco, ubi agitur de Bernardi conversione, eadem Legenda expressis verbis dicat, simplices fuisse tunc Franciscum et socios eius, et nescivisse « invenire verbum Evangelii de renuntiatione saeculi ». At, cum bona venia doctissimi Bollandistae, quod Caesarius Spirensis Regulam posteriorem sententiis ex Evangelio depromptis inspersit, id minime impedit quominus auctor prioris Regulae passim verbis Sancti Evangelii in ea conscribenda usus sit. Nonne idem asserit, prope iisdem verbis, Thomas Celanensis in priore Vita? Et si alio loco dicuntur fratres, cum ageretur de conversione Bernardi, in prima aperitione Evangelii Domini voluntatem inquirere, num inde concludere licet, Franciscum [illegible] ignorasse Evangelium, ut non Regulam suam [illegible] eius formare valeret? Nonne in promptu est, [illegible] mi, huiusmodi argumentum omni vi esse destitutum? Sed addit Van Ortroy, verba quae leguntur in [illegible] post approbatam ab Innocentio III priorem Regulam « his ergo concessis, b. Franciscus gratias egit [illegible] et genibus flexis promisit Domino Papae oboedientiam et reverentiam humiliter et devote; alii [illegible] fratres secundum praeceptum Domini Papae [illegible] similiter oboedientiam et reverentiam promiserunt [illegible] haec novissima verba ducta esse ex altera Regula quam Honorius III anno demum 1223 confirmavit, ubi scriptum erat: « alii fratres teneantur Fr. Francisco et eius successoribus oboedire »; perperam [illegible] Legendae consarcinatorem res tempore disiectas confudisse. At non erat narratoris consilium hic [illegible] Regulae ipsissima verba referre; narrabat ille [illegible] re vera peractum est, nempe post approbatam [illegible] Innocentio Regulam, ei oboedientiam promisisse Franciscum, et alios fratres pariter oboedientiam Francisco promisisse ut Papa insserat. Quid hic [illegible] Honoriana verba posterioris Regulae? Cur [illegible] miscentur ut turbae fiant? Sane non est ita [illegible] monumentorum censura exercenda ut occulta [illegible] detegatur. Sed ad aliam rem transeamus.

B) Scriptum est in Legendae § 24 gloriosam institutionem pauperum Dominarum et Virginum S. Damiani a Domino Papa Gregorio, tunc temporis Ostiensi episcopo, auctoritate Sedis Apostolicae fuisse plenius confirmatam. En temporis errorem [illegible] simum! ait Van Ortroy. Confirmatio enim Apostolicae Sedis non data est nisi anno 1253 ab Innocentio IV; huiusmodi error Leoni nequaquam tribui potest. Respondit Sabatier auctoritatis apostolicae confirmationem de qua hic sermo est, iam datam esse inde ab anno 1219 ab Honorio III bulla « Sacrosancta Romana Ecclesia »; et postea Innocentium IV encyclica « Solet annuere » die XIII nov. mensis anno 1245 data, rursus auctoritate apostolica confirmasse Regulam et formam vivendi quam « felic. recordationis Gregorius Papa, tunc Ostiensis episcopus », annotatam tradiderat. Optime igitur potuisse anno 1246 ea verba scribi, quae iniuria Van Ortroy reprobavit.

C) Narrat Legenda § 62, cum fratres Minores in provincias, praesertim in Alemaniam, Hungariam [illegible] ad praedicandum profecti, pessime accepti essent et plurimas tribulationes perpessi, propterea quod Innocentius III, licet eorum Regulam approbasset, non

poema declarat; est enim magis artis ac diligentiae, quam incitationis et motus, tum vero ea quae acrostichis dicitur, cum deinceps ex primis cuiusque versus literis aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennianis. Atque in sibyllinis ex primo versu cuiusque sententiae primis literis illius sententiae carmen omne praetexitur. Cumaea, cuius versus Vergilius in ecloga IV refert, divinitatem probat illius, quem futurum Iudicem Erythraea praemonebat. Delphica vero et Persica afferuntur tum de nominis Eius summa « Primum octo monades, totidem decadas super ipsas – Atque ecatontadas, etc. », tum de nativitate, de vita, ac de passione eius quia praedixissent. Bonarrotius igitur, Christum offerens Iudicem, Hominemque Deumque, Sibyllis depictis quasi totidem argumentis, ostendit ineluctabiliter et fuisse et futurum. Nam redit Augustini mirabilis et in Sibyllas illa sententia: « Praedicta lege; impleta cerne; implenda collige ».

G. P.

ac tria credidit flammis, mox reditura, at primis conditionibus quae tria supererant datura Tarquinio. Qui tam nova re attonitus numerari foeminae pecuniam iussit, iussit acquiri. Libri vero, in comero querno conclusi, servati sunt religiose in templo Capitolini Iovis, duobusque integerrimis viris custodiendi traditi sunt, qui *duumviri* primum, additis octo postea, *decemviri sacris faciundis* appellati fuere.

Anno ante Christum quadragesimo octavo, ab Urbe condita 705, Capitolium flammis vastantibus cum periissent, legati quaquaversus missi sunt a Senatu, qui Sibyllina quaeque carmina colligerent, atque in unum redigerent. Quo factum est ut non modo amissos libros recuperarent, sed omnia insuper afferrent quae Sami, Delphis, Neapoli, in Sicilia eius generis essent. Maximo Pontifice Augusto Octaviano solemnis librorum Sibyllinorum facta recensio est, traditique quindecemviris asservandi. Horum est mentio aperta apud Varronem, Ciceronem, Vergilium, Dion. Halicarnasseum, atque apud Ecclesiae Doctores, qui usque ad annum Christi 389 floruerunt, quos inter ingens Eusebius; quippe hi postremi Sibyllarum testimonio utebantur contra idololatras pro divinitate Christi Iesu ac pro Religione Christiana argumenta instituentes. Ita porro Hebraeos Prophetiis Biblicis, Sibyllinis oraculis ethnicos opprimebant. At, imperio Theodosii Magni, Stilico libros illos igne perdidit; quod ego stulte factum iudico, et magno temporum damno ac maleficio nostrorum.

Sed ad nostra ut redeamus, in Xystino sacello Erythraea et Cumaea seniores curnam inducuntur? Quia ex Eusebio in *Vita Constantini Magni*, et ad unguem in oratione Imperatoris coram Senatu locus affertur mirabilis a Cicerone depromptus, qui, Sibyllae Erythraeae Acrostichidem reddens de Iudicio supremo, in summa litterarum primarum legebat: IESUS·CHRISTUS·DEI·FILIUS·SERVATOR·CRUX. Quod in libro de Divinatione confirmans (1), haec habet: Sibyllae versus observamus, quos illa furens fudisse dicitur. Non esse autem illud carmen furentis tum ipsum

(1) *De Divin.* lib. II, § 86.

INSANIENTIS SAPIENTIAE PLACITA

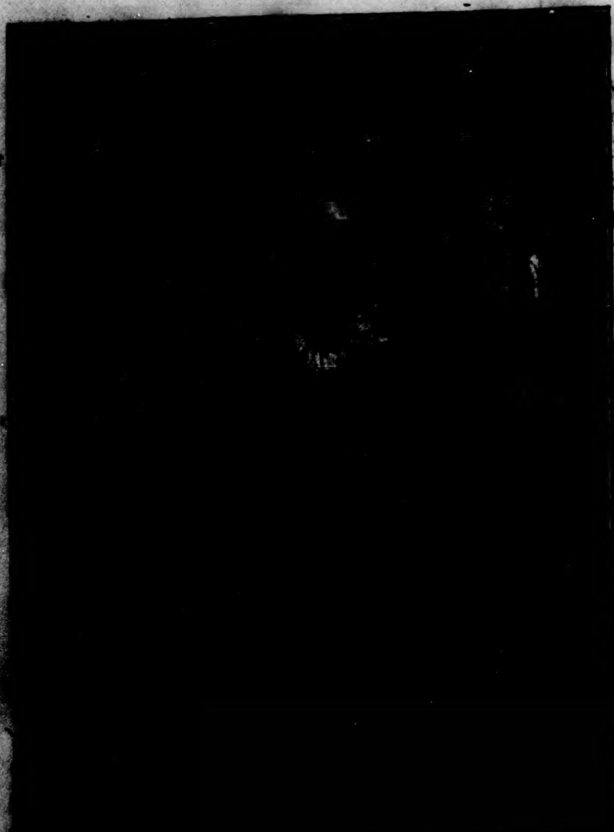
AD EUGENIUM POLIDORUM S. I.

Auditis? effert impia conscius
Insanientis grex sapientiae...
LEO XIII.

Ruris amatores fauste salvere iubemus
Urbis amatorem. Rides, Polidore? quid unquam
Laetius aut dederit fors dulcius urbe Quirini,
Quam crux illustrat, victus cui subditur orbis?
Hic placidam tibi dat Numen vitam; hic tua puro
Pectora fonte bibunt, quae fundit dogmata Christus.
Relligionis opes teneris tum mentibus addis
Adsiduus, fingisque simul quos sorte vocatos
Elegit Dominus pastorum munere fungi.
Haec inter doctis operosa volumina scriptor
Sedulus exornas calamis, queis iura tueris
Divina in gentes, unam certamque salutis
Commonstrare viam cupiens, qua attingere portum
Securae valeant, Petro ducente carinam.
Falleris, ah! totus, Polidore: est ludere tardum
Ars praeclara dolis vulgus; sapientia prima,
Pellere quae ignaris offudit nubila pridem
Caeca fides populorum animis. Haec ore profundo
Dicta canunt celsis cathedris repetita magistri
Docti mecastor! quos ni vereare, profecto
Ingenio diceris iners crassaque minerva.
Corrugas nares? prima ut teneas elementa
Sublimis sophiae, ausculta et sic collige mecum.
« Nullam rem e nihilo gigni divinitus unquam » (1)
Hoc fixum atque ratum; arcano sed cuncta labore
Naturae, cui semper ineluctabilis insit
Vis, fieri; fato semper fierique necesse.
Quid Deus hic faciet, quem dicis? numquid ut Ipse
E nihilo educat res quas, mirantibus istis,
Non miranda satis genuit vis inclita casus?
Progenitis casu, sistantur ut ordine et inde
Vasti consurgat species pulcherrima mundi,
Num divina mente opus est? corpuscula pone
Innumera (has atomos dixit) sine fine revolvi
Motibus aeternis, flexis spirisque, sinusque
Circuitu obliqui: cur non quascunque figuras
Corporis haec demum accipiant? hinc semina plantis
Fingentur variis, quas dicis corpora tandem:
Plasmate de primo sic ducta exordia cunctis.
« Nunc ea quae sentire videmus cumque necesse est
Ex insensilibus tamen omnia confiteare
Principiis constare »: (1) *gradus animalia cernis*
Ex imo ad summum parvo discrimine sensim
Scandere: protozois succedit spongia, conchis
Rubra corallia, vermes tum foedi, arthropodumque
Invisum genus, et pisces, et reptile quidquid
Serpit humi, volucrumque cohors, et praedita mammis
Quaecunque incedunt; inter quas Simia primas
Obtinet, oh! caput optatum nebulonibus istis.
Simia, proh scelus! orbata est cauda, manibusque
Et pedibus cecidere pili, dehinc corpore toto;
Verbaque mox sonuere, prius quae gutture surdum
Rauco murmur erant: homo *sic sapiens generatus!*
Saecula bis dena effluxere voluta per orbem,
Ex quo plaudenti cecinit sua dicta popello
Versibus his geminis Lucretius: abdita rerum
Haec modo Darvinus laudant sociique reperta.
« Nil igitur mors est ad nos neque pertinet hilum,
Quandoquidem natura animi mortalis habetur » (2).
Hoc erat in votis! sane non carius ullum
Effatum recinas Epicuri de grege natis.
Contendunt timidas vana formidine mentes
Solvere, quas frustra vetulae terrentur: at ipsi
Forti sunt animo: hic plausus, hic gaudia quaerunt,
Serta rosis capiti cingunt; dispellere curas
Vina iuvant, validumque Chium annosumque Falernum.
Cur memorem hic magno quae effert Roussauvius ore,
Enarrans hominum saevos ab origine mores?
« Cum prorepserunt primis animalia terris
Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter,
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro

(1) LUCRET. *De Rerum Nat.* I, 151.

(1) LUCRET. op. cit. II, 865 sq.
(2) LUCRET. op. cit. III, 828 sq.

[illegible] exortae sunt.

Ex ineditis Mariani Armellini.

DE SIBYLLIS

Quoniam Fortuna, secunda lectoribus, offerre [illegible] Sibyllarum imagines, quas Bonarrotius in sacello, quod Xystinum dicitur, mirabiliter depinxit, operae pretium est de Sibyllis aliquid in memoriam revocare tum dignitate argumenti, tum quoque temporis opportunitate. Atque illud in primis esto quod illius temporis artifices fere divini, qui in Vaticano pingebant, sculpebant, aedificabant, aut similem hisce navabant operam, doctissimorum utebantur consilio et sapientia virorum, qui maxime tunc florebant, historicarum, theologicarum, philosophicarum rerum, humaniorumque litterarum peritissimi. Numquid Bembum, numquid Sadoletum, numquid sexcentos alios nominabo? Supervacaneum est, quod lectores non ignorant, hic scribere.

Hisce autem et consulentibus, et conciliantibus, et consultis factum est ut, quae tunc fiebant, singularem sibi scientiae et eruditionis apparatum singula ita referrent, ut, quemadmodum de picturis Urbinatis in aedibus Vaticanis obiter fertur, mutato nomine illud Horatianum iure invertatur. Nam ubi ille iubebat « ut pictura poesis », hic apparet « poema integrum in unaquavis pictura »; brevius est « poema pictura ». Nec enim suspicari quidem recte possumus sua tantum sapientia virum unum, ceteroquin pictorem egregium, adulescentem tamen, nec viriles adhuc attingentem annos, novisse quidquid in theologia Patres, in philosophia sapientes, in litteris oratores, historici, vates dixissent, et potuissent, et eos disposuisse in tabulis iuxta dignitatem atque auctoritatem, et aetatem, quinimo et singulos propriis regionis suae induisse vestibus, omnia denique et singula ita absolvisse ut adhuc dubium sit utrum magis veritatis et artis an eruditionis propemodum infinitae in illis tabulis emicet, et utrum delectatio inde manet maior in oculos an in intellectum respicientis et considerantis.

Quoties in praeclara illa miracula quae in Vaticanis aedibus exstant, quaeque aut *Disputatio de Eucharistia*, aut *Schola Atheniensis*, aut *Heliodorus* et cognomini appellantur, incidimus, toties haec redit in mentem et in sermonem sententia.

Ecquis credat in tabula, qua redditur Apostolorum Princeps e carcere ministerio deductus angelico, Ioannem Cardinalem Mediceum, qui postea Leo X fuit, indicari? In tabula, quae disputationem de Eucharistia profert, Ecclesiae Universalis in haereses Berengarianas, Albigenses, Patarenas, Lutheranas cogendum concilium, quod postea Tridentinum fuit? In ea, quae *Mons Parnassus* appellatur, reviviscentia xv saeculo studia litterarum? In Heliodori expulsione a templo Hierosolymitano integratum Pontifici dominium, exteris, Italiae inhiantibus, longe, uti Iulio II in votis et opere, profligatis?

Quod igitur Urbinati non deerat, nec Bonarrotis defuisse credendum. Quippe tunc et in dominantium more, et in moribus Eminentissimorum Dynastarumque erat cogere apud se familiariter viros Pallade quavis illustres, qui pone eos cum doctissimis quibusvis versabantur, colloquebantur, atque inde profluebat illa sapientiae lux, quae genio copulata potentissimorum artificum tot edidit miracula quot opera tentavit. Quapropter in eo Bonarrotiano sacello, sicut in Urbinatis picturis, omnia conspirant in unum, et quae sparsim per mille auctores circa Iudicii diem quaerenda sunt, illic feliciter intuenti oculo congregantur.

Est igitur argumentum, uti innuimus, opportunitatis, quod illuc Sibyllas affert quasi nuntias Iudicii horrendi, quod vaticinio praenuntiarunt, praesertim cum ipsa Ecclesia moneamur in solemni pro defunctis ritu: « Diei illius irae et calamitatis et miseriae » testem fuisse « David cum Sibylla ». Quae autem e Sibyllis hic emicant, ex decem, quas Varro Ciceroni aequalis recenset, quatuor sunt; quasi [illegible] potius acquiesceret, qui quatuor tantummodo [illegible] merat.

Porro nomina patriamque singularum [illegible] iuxta opinionem, quae apud plurimos latior [illegible] *Persica*, seu *Chaldaea*, prior est, et idcirco [illegible] scens effingitur, Berosi filia illius, qui et [illegible] et sacerdos ad Beli Babylone fuit. Huic [illegible] – quasi « Dei Domus » – nomen, vigintiquatuor [illegible] ciniorum scribenti libros. Altera *Libyca*. Tertia [illegible] *phica*, cui promiscue nomina: *Daphne*, [illegible] *Manto* tribuuntur. *Cumaea* ex Cuma Asiae [illegible] ris. *Erythraea*, quae dicebatur: *Eriphila*, et [illegible] *chraena*. *Samia*, de qua Samii Annales [illegible] faciunt, et *Bitem* vocant. *Cumana*, seu [illegible] Neapolita Cumis orta, quae *Amalthea* [illegible] quaeque, non longius abludente nomine, [illegible] Asiatica Cumaea confunditur, nobis ingens [illegible] nomen adepta est carminibus Vergilii [illegible] *Hellespontica*, Morpessii et incola et filia fuit in T[illegible] vivo adhuc Solone. *Phrygia* ex Ancyra. [illegible] nique Tiburtina, Tarquinii Prisci tempore [illegible] ferens, Tiburisque seu advena, seu indigena, [illegible] celebris, cui pulcra erant et

Tiburni lucus, et uda
Mobilibus pomaria rivis,
Et domus Albuneae resonantis.

Cuius nos templum saepe invisimus ad Vestae [illegible] Tiburis hospites, hospitesque clarissimorum [illegible] Gustavi S. R. E. Cardinalis Hohenlohe, et Ioan[illegible] Caroli Rossi. De hac autem duplex apud [illegible] et plerosque doctos sententia; nam templum, [illegible] sacrum, autumant illic erectum ubi et illius [illegible] domus et habitatio fuit, dum nonnullis placet [illegible] rere hanc, seu eamdem esse quae Erythraea, [illegible] quae Cumana nuncupata fuerat. Quidquid [illegible] origine et patria, venisse hanc in Urbem ad Tarqui[illegible] nium regem seniorem traditum est, attulisse vaticiniorum libros, obtulisse regi magno argenti pondere emendos. Abnuente rege, discessit; primaque [illegible] lumina dedit ignibus comburenda; reliqua [illegible] diens eodem pretio venalia regi fecit; quae cum ille pariter negasset empturum, discessit iterum Sibylla

Europaeum, Americanum. Atque ad Europaeum quod attinet, colossus hic porrecto brachio sustinet haerens fronti specus Pontificis stemma, ut ostendat hunc in Europa morari, huius legem fidemque Europaeis armis defendi adversus Turcas et Arabes, et Mongolos. Mox crescentia saxa convergunt; et super arcu obeliscus aegyptius imponitur, cuius in culmine columba est olivae ramusculum rostro praeferens. Nonne longe pulcrior ipsa arte allegoria, quae ostendit in christiana religione congregari, quasi unum populum, quatuor diversas partes orbis terrarum, et, conspirantibus hisce ad obsequium Christi, animos erigi caritate in caelum, quod ubi fiat, pax et innocentia dominabuntur?

— Optime, Forfex — conclamavimus omnes — teque interpretem laurea donabimus Apollinari! Sed quum sit opportunitas, quid, architectorum nostrorum sequutus indolem, exstrueres in fonte aquae Piae, olim Martii rivi, ante exedrium Diocletianeum? Nam signa illa aenea, his diebus detecta, non modo ob morum iniuriam, sed artis etiam, ut candide aperteque fateamur, omnino reiicienda videntur. Quod igitur monumentum illic erigeres Urbe dignum et fraternis monumentis aequum?

— Ego — inquit Forfex — difficillimum factu monumentum illic aedificandum censeo; sed, si mihi optio daretur, vellem illic montem, cui assideret ingens Apenninus Pater; per montem vero varia praecipuorum simulacra fluviorum et fontium. Naiadum autem unam eamque pulcherrimam, Martiam, quam Anio Romae concedit habendam...

Et ego: — Poneresne Temporis simulacrum percutientis aquaeductum? Poneresne recentiores, qui redintegrarunt? In monte Apennino praeterea quot aquarum rivuli, fontes, lacusque, et lympharum saltus, et exsilientes scaturigines, et quidquid Berninius recens posset imaginatione conficere, scalpro efficere, Minerva propitia perficere? Nonne Romana urbe, historia, et fama dignus fons? At quantum opus! Quamvis quanta laus!

— Sed *non erat hic locus.* — Sic Forfex aegre ferens extra viam nos abire, — Anici, ne obliviscaris eorum, quae pollicitus es circa cibos, qui Paschales dicuntur et Paschali tempore, Paschali gaudio absumuntur.

— Sto promissis — respondit Anicius — neque devius issem, nisi vos hic me constituissetis; nam quod egregium est abripit animum. Ne vero commentariolum quemdam meum consulam, scitis vos Hebraeis fuisse in more azymis et agno celebrare Pascha; Resurrectionis autem diem cum diebus Paschalibus convenire. Primum igitur credo, Hierosolymis praesertim, redeunte Resurrectionis die « vespere sabbati, quae lucescit in prima sabbati » azymis celebratum et agno diem. Inde mos; iamque vos videtis hisce in diebus principem locum tenere tum in ientaculo, tum in prandio, tum in coena panem absque fermento, collyram, ova solida igne, atque omne succidiae genus a farcimine et lucanica, et tomaculo, ad glandionidem, et sumen et pernam. Quibus addenda sunt siqua sunt lacticina ad caseum cuiusvis formae et gustus et nominis ad iunculum, et secundarium, et butyrum et cremum.

— Cave a fovea! — exclamat Forfex. — Hebraeis omne, quod e succidiis enumerasti, in usu non erat; qua fronte igitur dicis hunc morem a Iudaeis in nos devenisse? Si de azymis, si de collyris, de placentis agatur, acquiescam, quamvis aliquid esset de agno dicendum, de quo scriptum praecepto erat: « os non comminuetis ex eo », dum nos agnum paschalem in deliciis habemus, potius quam integrum assum igni, et cum lactucis agrestibus, alio, diversoque longe ritu, comminutum et coctum. At ubi de suillis carnibus ista cantaveris, et ab Hebraeis hosce mores retuleris, non consentiam.

Tum Anicius: — Te miror, Forfex, quorum non feci in re mentionem, eorum in me leges et referre et afferre. Dixi de Paschalibus dapibus in genere, in summa, non in specie, nec in singulis. Venio igitur ad ea, quae desideras.

Notum est in ipso Ecclesiae nascentis exordio maximum Christianorum numerum erutum fuisse e filiis circumcisionis. Quia vero « ubi Spiritus Domini, ibi libertas », nemo iubebat eos abstinere a succidiis, at nemo pariter iubebat iis uti. Plures, morem gerentes religioni Mosaicae, cui assueverant, cibis illis et suffocato et sanguine non utebantur; at postquam de re actum est, perorante Paulo, post fatale illud: « quia repellitis verbum Dei, ecce convertimur ad Gentes », aliquid fere non christianum visum est haerere caeremoniis abrogatae legis, et synagogae quae Christum occiderat. Hinc ipso in Resurrectionis die potuit videri ad reprobationem Iudaicae pertinaciae usus ille succidiarum. Adde insuper olim quadragesimale ieiunium, etsi circa quantitatem cibi, solutum quavis dominica die, circa qualitatem, quae carnes a comestione excludebat, integrum summa religione servatum, nec fas exiguum quidquam carnis quadragesima tota contingere. Hinc nil mirum si in Paschali laetitia et libertate primum obtinerent locum omnia e suillis, quae in carnario tanto tempore continebantur; hinc praecipuus cibus e minutali, quod conficitur ex agni carnibus ovo fracto et commixto cum succo citri, quia expeditior; hinc verveci potius quam bove ius et elixum, quia magis, coquinariae praeparationi obtemperantes, maturabant ientaculum fideles, qui e nocturna vigilia sabbati mane summo domum famelici redibant. Istane vobis, o sodes, sufficiunt?

— Sufficiunt equidem; sed perge dicturus de ceteris.

— Cetera — prosequutus est Anicius — brevi comprehendam; nam omnia reducuntur ad placentas, quibus fermentum supponatur, vel minus Ego credo azymas collyras fuisse exclusas, quia stomacho duriores, et earum in locum illas subditas, quibus nunc utimur, quaeque diversae sunt iuxta loca diversa; cibus enim aptatur iuxta caeli solique temperiem, conditionesque gentium, quae caelum spirant, solum incolunt. Idque indicatum, monitumque; quin etiam imperatum credo partim experientia, partim natura, quae duriores cibos, et in stomacho diutius duraturos regionibus frigidioribus dedit, lenes levioresque et palato blandientes aromate, sapore dedit calidioribus terris. Hinc alia Siculus, Hispanus, Maurus edunt, alia Alpium incola, Helveticus, Suevus, Siberianus; et alius est cibi modus Mexicano, alius polari Canadensi, aut Alaskhino. Ciborum itaque Paschalium summa est in collyris, in placentis, in torundis, in farriculis, in colliphiis, quae conficiuntur electo polline fermento immixto, quibus, ubi concreverint, additur saccarum, oleum, anisa, cinnamomum, ova collisa, aromata quaevis a coriandris ad muscatas nuces, et amygdalina quaelibet ad avellanas, ad pineos nucleos, et salgama pinea, medicea, citrina, cydonia. Quae ubi commixta manu potenti versataque diu fuerint, iterum fermento, uti crescant, creduntur. Post haec autem in testa, sive in ferreis aut cupriis vasibus, stamno tamen bene velatis, et oleo seu butyro oblinitis, massa reponitur, et coquenda clybano traditur. De forma et figura placentarum non dicam; sunt enim qui torundas integris conscriptas ovis, sunt qui agnos, qui caballos, qui pueros, qui puellas, qui gallos, qui gallinas effingere student, frustra perstrepentibus Phidia et Canova; quibus tamen insigne et Paschale est, ut ovum in ventre gerant, clybani aestu una cum massa coquendum.

Et aliud est cibi genus in quibusdam buccellis, deducta in chartae speciem massa panis, qua involvitur aliquantulum secundarii casei omnibus iucunditatibus deliciisque gulae aromatibusque odorum et sapidum, quod in clybanum...

— Agesis — dixi — redeamus illaturi in os aliquid ex quadragesimalibus escis, quas iussimus, quia tua ista, movent me quippe, sed non explent phantasmate.

Itaque ituri surreximus.

H. De Vecchi Pieralice.

EX AMERICIS

De rebus civilibus varia.

Quaenam heic, labentibus diebus, peragantur, curiosi ex me quaerunt. Eia igitur in hasce regiones conjicite oculos. Quae astutia guberniis propria in Europa est, eam et heic detegitis. Iterum tertiumque dictitabant, se bellum in Cubam humanitatis causa intulisse, sed sobriis viris persuasum erat, bellum minus humanitatis gratia, quam eo esse indictum, ut Cuba, expulsis Hispanis, foederatae reipublicae adiungeretur; in promptu enim erat, *quantum Cuba Americae adiuncta valeret.* Quo tandem cognito, Cubani minis armisque tenebant Americanos, ut a sua demum discederent insula. Quibus optatis iam cedere videntur Americani, postquam varias Americae gratas pepigere conditiones, scilicet ut sibi interveniendi ius esset, ne unquam Cuba in Europaeorum potestatem redigeretur, et ut nonnullae ad petendos carbones sibi praesto essent stationes.

Philippinis in insulis bellum permultis Americanis exosum nondum est exstinctum; quid proinde eventurum sit tempus docebit (1). Nec id omittendum censeo, quod thesauri administer Gage permagnum portorium saccharo a Russia importato imposuit. Qua re commoti Russi magno portario plus minusve cohibent quominus ferrum americanum in Russiam facile inferatur. Quod plures huius reipublicae Illinois societates ferrarias tali tantoque affecit damno, ut gravissimis verbis gubernium obtestentur, ut abrogato iniquo portorio, liberum denuo pateat commercium.

Fama iam percrebrescit, fore, ut Gage, imprudens ille administer, suo amoveatur munere.

Porro hisce in terris nonnunquam eveniunt res, quae si in Europa acciderent, ridicula haberentur. Inter omnes quidem constat, ebrietatem, maxime his in regionibus infandum multorum esse exitium. Plures igitur Americani, quum cuilibet temeto acerrimum indixerint bellum, abstinentiae magis, quam temperantiae consulunt. Itaque et in republica Kansas severa lata est lex, ne ullae incolis pateant cauponae.

Res quamvis ita se habeant, sunt tamen qui, lege penitus contempta, cauponas adeuntibus praebeant, et ideo unoquoque anno constitutam impendant mulctam. Quum igitur lex ridicula evaserit, *Carrie Nation* quaedam foemina, acri animo atque procaci, sibi persuadet, se omnes, quae in republica sint, cauponas posse delere. Coactis igitur multis, quae eodem animo erant, foeminis, ferox matrona exleges admonuit caupones, ut, relicto sordido negotio, legi tandem morem gererent. Caupones vero nil periculi timentes rem pro nihilo habuere. Quo factum est, ut matrona illa intensiore furore agitata se suasque asseclas *asciis* armaret et acie instructa primam quamque cauponam adoriretur. Stupent quidem caupones, inscii quid per Iovem eveniat: sed illa dux, nescio qua rabie ducta, in cauponam non tam intrare, quam irruere, fenestras, vitrea pocula, specula in minimas confringere partes, omnia vi diruere antequam caupones stupore immoti perspectum habeant, quid peragatur. Brevi mora magnus fit plebis concursus, adveniuntque publici custodes, qui pugnacem mulierem in carcerem coniiciunt, sed interposito liberata vadimonio, singulare delendi opus denuo audax aggreditur.

Tota civitas rei novitate perculsa foeminae intrepidae magnopere applaudit eamque ad caelum usque tollit, dum pauci eam diris devovent.

Huiusmodi res in urbibus Topeka et Wichita peractae sunt, quinimo bellatrix illa, quae iam in omnium ore erat, in hanc ipsam profecta est urbem, ut temulentos compesceret mores. Paucis tamen post diebus quum in rempublicam Kansasensem reversa esset, in carcerem conjecta captivam adhuc degit vitam.

Praeterea in urbe Leavenworth, quae in republica Kansasensi sita est, et in urbe Terre Haute, quam agri reipublicae Indianensis circumdant, inhumana perpetrata sunt facinora. Duo enim nigri coloris viri mulierculis vim inferre tentaverunt, sed statim comprehensi sine mora coniecti sunt in carcerem. Quod nefarium factum ubi primum innotuit, plebs ulciscendi ira inflammata, carcere per vim effracto, reos a legitimo iudicio ereptos suo brevi more iudicant, et damnatos ephrenetici atque effrenati comburunt. In urbe tamen Terre Haute virum non vivum, sed iam necatum ignis consumpsit. Heu! Quis efferas hominum cupiditates refrenet?

Ad hoc adiicere praestat, vos a me in id, quod Uro-

(1) Docuit sane; cfr. huius numeri *Annales* — v. u.

[illegible] fabricaverat usus:
[illegible]
[illegible]
[illegible] si [illegible] lege,
[illegible] quis [illegible], nec latro, nec quis adulter » (1).
[illegible] versulus noster Horatius olim
[illegible] sermone solebat?
[illegible] mirum, Polidore; nec ullum
[illegible] promere, quod ipsum
[illegible] celebrati nominis auctor.
[illegible] otia demus,
[illegible] volitare per auras,
[illegible] quod terra [illegible],
[illegible] nubibus [illegible].
[illegible]
[illegible]
[illegible] simulacraque vana.
[illegible]
[illegible] tenens satis esse superque?
Orbis terrae, homines, animantia, sidera, mundus
Totus ibi, mihi [illegible], latet; Deus ipse creantis
[illegible] est animi, mentis sunt Numina formae.
[illegible] rotundis,
[illegible] (2) [illegible] iungit.
[illegible]
[illegible] orbe magistri.
[illegible] qui talia [illegible]
[illegible] Parmenidesque
[illegible] fateor, vestigia pressi,
Pyrrhonem [illegible] scepticus ipse.

(1) Horat. I, *Sat.* 3. (2) Horat. I, *Epist.* I, 100

Sed nos, insueti ferri sublime volantes,
[illegible]us indocti. Puerum, Polidore, tenellum,
[illegible] modo vivificam primoribus attigit undam,
[illegible] fluit a Christo, labris, tentemus. — Utrumne
Dic, puer, est Deus in caelis qui cuncta creavit? —
— [illegible]e, Deus est, inquit, qui me, qui cuncta creavit;
Cui servire meum officium est; quem, tempora vitae
Post lapsa brevis, per cuncta ego saecla tenebo. —
[illegible]o rectius hic barbatis alta magistris
[illegible] verba puer, qui intelligit unde viator
[illegible] in mundum, et rursus quo vivere tendat.
[illegible] si nosse neges, clara inter lumina caeco
[illegible] gressu infelix, metaque recedis.
[illegible]tua, bubo, stryx, ululae, vespertiliones,
[illegible] primos merso tenebris immiserit orbi
Sol oriens radios, fugiunt crepitantibus alis,
[illegible]sasque petunt latebras nigrasque cavernas:
[illegible] acies perstringunt fulgura solis.
[illegible]ecus avertunt oculos visusque reflectunt,
[illegible]gi soboles patris, foeda agmina Ditis,
[illegible]mum alma Dei urbs sancto de monte refulsit,
[illegible]e, praeclarum nobis, Ecclesia mater,
Caelitus allatum munus, tibi nostra salutis
[illegible] fidit, tranquilli te duce navibus aequor
[illegible]is vitae legimus portumque tenemus!

Scrib. in Collegio Stratensi kal. Mart. a. MCMI.

ALPHONSUS CERASOLI S. I.

EX BATAVIA

De certamine poetico Hoeufftiano.

Accepimus, et libenter edimus:

In certamine poetico, de quo pronunciatum fuit in conventu Academiae Regiae Scientiarum Nederlandica d. XI m. Martii a. MDCCCCI, praemium reportavit carmen incriptum *Patria Rura*; et obsignata scidula aperta, cognitum est nomen poetae **Petri Helberti Damsté Leidensis.**

Praeterea ex reliquis carminibus prae ceteris laude digna visa sunt quae sequuntur: *Moretum, Ad Sodales, De hodiernis Bacchanalibus, Bucentaurus, Ciceronis Epistula* et *Autumnales Feriae.* Haec carmina itidem legati Hoeufftiani sumptibus edentur, si poetae veniam dederint scidulas aperiendi.

Amstelodami.

C. B. SPRUYT
Acad. Reg. h. t. ab actis.

30]

LOLLIUS

SIVE DE PROVECTA LATINITATE

Loll. — Primum, ita fuit confusa oratio, ita implicata, tanta [illegible] ac turba verborum, ut quid in re manifestissima dicere vellet non appareret. Absunt omnia, omnia [illegible]. Graculus enim sustulit pavonis pennas seque exornavit, affectans tullianam copiam, quae imitabilis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil est experienti minus. Deinde genus habet inusitatum, abhorrens ab exercitatis auribus, obscurum, ieiunum, vulgare, obsoletum. Inter multa, si bene memini, audivi: « in hoc *scientiarum* domicilio ». Iam vox « scientia », non ad ipsas cognitiones, sed ad hominem cognoscentem refertur, Itaque recte dixeris: « est illi scientia rerum plurimarum », quod idem sonat ac « ille scit plurima ». Erraveris autem dicens: « in Catoniano collegio, iuvenum ritu florent *scientias* vigentque ». Quapropter si designare velis hanc vel illam seriem cognitionum ex certis principiis fluentem, quo sensu italice saepe nominatur *scienza*, oportet his utaris verbis: « doctrina, disciplina ». Atque haec nimirum causa est cur vox « scientia » plurali numero perraro inveniatur (1).

Treb. — A quibus ista didicisti? Refer animum sis ad haec Tullii: « Sic persuasi mihi, sic sentio, cum tanta celeritas animorum sit, tanta memoria praeteritorum futurorumque prudentia, tot artes, tantae scientiae » (2). Vin amplius? « Si via ulla nisi ab hac una arte traditur aut argumentorum aut scientiarum » (3).

Loll. — « Perraro », dixi; non dixi « nunquam ». Quae autem perraro occurrunt, ea si colligas ex ipso Tullio, facile orationem conflabis, non dicam invenustam, sed plane ridiculam. An vero « desiderationem » pro « desiderio » dixeris? Licuit semel Ciceroni, concinnitatis causa, ubi « desiderationem » cum « titillatione » composuit, hoc modo: « At non est tanta " titillatio " in senibus: credo; sed ne " desideratio " quidem » (1). Concinnitatis, inquam, causa licuit; nam, « impetratum est a consuetudine, ut peccare suavitatis causa liceret » (2). Ergo, causa illa semota, peccatur. Huc etiam illud refertur Ciceronis monitum: « Neque tamen erit utendum verbis iis, quibus iam consuetudo nostra non utitur, nisi quando ornandi causa, parce » (3). Quid quod alii censent, illud « tantae scientiae » patrium casum esse singularis numeri, eumque pendere ab antecedente « tot artes », ita ut intelligi debeat: tot artes, ad quarum scientiam acquirendam insudare oporteat; alii vero arbitrantur, ea non Ciceronis esse, sed interposita? Admonendi autem sunt audaciores, qui verba novant et faciunt ipsi, optimis scriptoribus inauditum esse vocabulum « scientificum » (3).

Treb. — Num etiam « historicum » fastidis, quo utitur Cicero (4). et alter ab illo Vallaurius? (5)

Loll. — Malo « historiae scriptorem », quia haec locutio fere usurpatur a Tullio. Redeo ad operarios latinitatis, celeri lingua magis praeditos, quam subtili indicio, quorum sermo imperitus increbuit. Quaero autem qui sibi finxerint haec perridicula: *realis, moralis, intellectualis, materialis, idealis, rationalismus, comunismus*, et alias huiusmodi delicias. Haec audere si licet, cur nefas erit e corpore deducere *corporaturam*, e pectore *pectoralem*, e manu *manescum*, e brachio *brachiantem*, e negotio *negotiantem*, e liquore *liquoristam*, e latino *latinistam*?

Treb. — Graviter sane et probe; sed hoc a te, amice, impetratum velim, ut aequi bonique facias, si, ubi serviendum necessitati est, nativa romani oris elegantia desideretur. Scis, quam multa hodie sint nova cogitata, quam obscurae abditaeque sententiae, vix ut vernacula lingua significari queant. Quamobrem, aut negligenda nobis voluptas eorum, quibus probari cupimus, aut ars eius conciliandae cum necessitate reperienda.

Loll. — « Nobis », inquam cum Tullio, « in scribendo atque in dicendo necessitatis excusatio non probatur » (1). Vitiosis enim, ut idem habet, nunquam oportet esse locum. Itaque iure M. Cato reprehendit A. Albinum, qui cum L. Lucullo consul fuit. Is Albinus, in primo historiae libro, quem de rebus Romanorum graeca oratione scriptitavit, quum veniam, si quid erratum esset, postulasset, quod natus in Latio usum graeci sermonis minus expeditum haberet; « quis te, inquit Cato, impulit ut id committeres, quod priusquam faceres, peteres ut ignosceretur? » (2) Praeclare dicta, quae ad multos etiam nostrorum civium pertinent. Ecquis enim Arcadios istos coegit barbare loqui, illata vi nobilissimae linguae, cuius exquisita structura, vel ipso Catonis tempore, arti magis visa est apta, quam vitae?

Treb. — Te vero, Lolli, quae necessitas impulit ad hos mecum sermones latine conferendos? Nonne italice poteras planius ac melius?

(Ad proximum numerum).

P. ANGELINI.

(1) V. Gandinum: *Stile latino, etc.* sub voce « *Scienza* ». — A. Cima: *Breve teoria dello stile latino,* § 20, n. 1.
(2) *De senect.* XXI, 78. (3) II *De orat.* IX, 36.

(1) *De senect.* XIV, 47.
(2) *Orator*, XLVII, 157.
(3) V. A. Cima, op. mem. § 31.
(4) II *De orat.* XIV, 59 — *Brut.* § 286.
(5) *Hist. cr. litter. latin.* et alibi.

(1) *Orat.* LXIX, 230
(2) Macrob. *Saturn.* I, Praef. ad Eustathium fil.

COMMUNIA VITAE

De Paschalibus dapibus (1).

Pedibus forte ducentibus abieramus, perque Forum Agonale, quasi famem obsonaturi, exleges ferebamur huc illuc, et Paschalibus sacrata diebus cibaria mente versabamus et oculis; nam coram erant, et ex aromatariorum officinis, ex cauponariis tabernis venalia prostabant. Fere communi consilio medium ante fontem in marmoreo sedili consedimus; monumentum quippe Berninianum illud allexerat oculos, et sequentia oculos [illegible]que corpora deviciebat, quamvis consideratum centies, [illegible] supra centies considerandum (2). Tum Fortis: — Salve, o qui dignus Urbe fons, in quo latentes [illegible] ipsa sunt arte maiores! Ecce in circuitu [illegible] Oceanum, cete, [illegible] serpente, [illegible] inhabitatum, ex quo, [illegible] distinctae [illegible]bus, quatuor emergunt plagae terrarum. Tum, ne quis erret, supra unaquaque rupe simulacrum ingens est ex marmore, princeps regionis flumen ostendens, cui respondent mirifice designantes locum belluae. Habet itaque Nilus, suas tunc temporis adhuc abscondens origines, velatum caput; habet in specu leonem sitientem; Ganges crocodilum; speciosum visu equum europaeus Rha; Amazonidum flumen anguem immensum. Praeter haec sculptae sunt in rupibus propria cuiusvis fluminis germina, ita ut palma, Indica ficus, quae opuntia, ni fallor, appellatur, querni rami et similia satis indicent solum; quin etiam ipsae simulacrorum facies ostendunt Indum, Aegyptium,

(1) Cfr. num. sup.
(2) Vid. huius fontis figuram n. III, an. I.

PER ORBEM

Ver novum ut felicibus auspicemur feriis, Berolinum petamus ibique in Victoriarum via trium monumentorum inaugurationi adsimus, quae Borussica gens Wilhelmo I, Friderico I atque Wilhelmo II imperatoribus suis posuit. Binae cuique monumento effigies adiectae, selectorum virorum in honorem, qui suam cuiusque imperatoris aetatem maximis facinoribus illustrarunt, inter quos Bismarckii et Moltke, quorum filii vel cognati pompae sunt participes.

♆

Sed ex tantis Borussici, fortissimi imperii, militaribus solemnibus ad exigua, eaque pacifica et iucunda et domestica quae Sancti Marini in italica republica habita sunt, arridet transitus. Novi reipublicae consules munus sibi commissum adeunt, atque, ut fert mos antiquissimae reipublicae, quae a patrum religione nunquam discessit, in templo primum novum officium coram Deo, mox in municipum aedibus suscipiunt.

♆

Ceterum externi nuncii non eamdem redolent ubique pacem. Birminghamum, in Alabama Americana nordica regione, procella immanis vastavit, cives multos ruinis interfecit. In Texas republica Wilspoint provincia eadem passa est. Mox in Europa Bellogradi et Budae cives et finitimos terraemotus mirae deterruerunt: Tridentina litora pluviae infinitae ita mundarunt, ut ex terrarum avulsionibus ruinas multas non sine clade incolae lugeant. Haec cumulat pestifera lues, quae in ultima Africae fronte saevit. Morbi autem duplex genus: aliud quod pallidis atrisve maculis, in pectore praesertim eminentibus, sese pandit, alterum quod repentinae pustulae in lingua aperiunt, quae citissime guttur invadunt ac brevi aegrotum suffocant. Clade pessima Anglici belli mala nova crudelitate ingravescunt.

♆

Incendia in Sinis praecipue saevierunt; gravissimum quod his diebus Yamen, aedes administrorum, quas Itali milites occupaverant, inopinato exarsit. Vigilum Sinensium cohortes accurrerunt ad flammas exstinguendas maximo, immo nimio numero, siquidem eorum vexillorum paene millia adnumerarentur. Ignorabam antea, fateor, novum hunc vexillorum usum ad ignem restinguendum; quod tamen valde efficax minime videtur, si brevi nihil reliquum omnium aedificiorum nisi fumantes cineres fuerunt. Ea inter bibliothecam insignem in Mongolica urbe Mukden Russi diripuerunt. Petropolim currus duo missi libris referti antiquissimis non tam sinensibus characteribus descriptis, quam etiam graecis atque slavis. Quare consilium praevaluit, eos, potiusquam Vladivostok, ad urbem imperii caput mittere, ut disciplinarum magnam bibliothecam ditarent.

♆

Sed ad ignitam vim redeamus; eamque ab Iberis in Hispalensi provincia excitatam. Qui enim ad Motril sacchari elaborandi opificium inserviebant operarii desertionem inierunt, ut mercis pretium invitis dominis augeretur. Quapropter perquam opportunum et aptissimum consilium visum fratrum cognomine Larios opificium ad saccharum expurgandum conficiendumque flammis tradere. Pulcre equidem, bene, recte!... Ita quae in Andalusiae provincia maxima huiusmodi officina erat, eam ignis voravit, et operariorum iura sunt adfirmata!...

Ut denique tristi huic enumerationi finem imponam, dicam Americanos ignis rabiem graviter in Sancti Aloisii urbe, quae Missouri provinciae caput est, sensisse, et Cavite in portu *Petrel* ballistariam navem eadem causa esse confectam, fumoque et calore illius praefectum suffocatum.

♆

Attamen navales res, unae forte, erigunt aliquantulum oppressum animum. In arcticum polum inque antarcticum simul scientiae amor homines impellit, novaeque expeditiones parantur. Iunio mense Haphnia, ex urbe Danorum capite, Norvegi atque Americani nautae, Welan duce, Francisci Iosephi terram versus vela solvent, indeque in polum. Dundee, in Scotorum portu, Baldwin centurio aemulas suas vires copiasque parat. Sed ex Kiel *Gansz* navis, quae ad antarcticum polum explorandum exstructa est, iam aquas magna solemnitate est ingressa; nomen autem, Wilhelmo Caesare auctore, ei datum quia Gansz, ille matheseos celeberrimus cultor, primus fuit, qui antarcticum polum explorandum proposuerit.

Tot audacissimis viatoribus in glaciei deserta proficiscentibus, faustiora adprecor, quam quae mihi bimensile per excultas civitates iter explenti occurrere assolent!

Viator

VARIA

Divinatio per chartas lusorias.

Chartomantiam vocant, quam ad lusum interdum, in conventibus vespertinis, inducere solent, qua tamen nonnulli, qui se magicis artibus uti affirmant, quasi cum potestatibus tartareis foedus inierint, ad decipiendos simplicium, credulorumque animos utuntur. Plures sunt scitandi ritus. Ille primus, quo quadraginta chartae lusoriae cum misceantur, qui futura sibi velit addiscere numerum quemdam mente concipiat; puta: septem. Tunc singulae numerantur trahunturque chartae, et quaeque septima disponitur seorsim, idque toties donec duodecim dispositae in mensa sint, iterum dum colliguntur, et miscentur et disponuntur quae superfuerunt, sacro illo septimo numero devinctae. Lepidum saepe fit, ut in casu fiat necesse est, responsum, lepidum praesertim si aliquid subveniat indicatum quod factu impossibile sit, puta si septuagenario homini dicant: ad sexagesimum annum vives. At qui ioci magister est, chartasque versat ac interpretatur, e difficultatibus hisce se facile expediet, vel ad risum excitandum alias et facile commovebit, praesertim si in coetu sint iuvenes, quorum aliquo modo, vel referente amico, facta perspexerit, ac desideria sciat. Plures, uti superius dixi, ioci huius ritus, quos inter est princeps divisio chartarum trifariam; quarum primus cumulus dabit quid interrogans rogat, alter quid de familia eius futurum sit, tertius improvisum aliquid inexspectatumque. Sed haec superflua; satis fuit per summa capita totum indicasse.

✱

A quo Americae nomen?

Credidimus ad haec usque tempora Amerigum Vespucci Americae ex proprio dedisse nomen. Qui Christophoro repertori primo se subdens apud plures et pluribus non carere infamia, fraude saltem videbatur. Nunc Iulius Moreau rem ad trutinam vocans aperte ostendit nomen hoc non ex Amerigo, sed ex regione tota quanta est inter montosa Suigalbae ac Libertad in Nicaragua desumptum, quippe incolae, huius loci aborigines, cum rogati essent de nomine regionis a Columbo ipso, qui Indiam se invenisse arbitrabatur, Americam esse dixerint. Qua de re nomen integrum repertae regionis Christophorus in epistola ad Ferdinandum Hispaniae regem Aragonensem transmisit. Hylacomylus librarius, qui scripta Amerigi Vespucci perlegerat, librum de nova illa orbis terrarum parte conficiens et vulgans, ex proximitate literarum autumavit ex Amerigo nomen venisse. Tota mox in Germania invaluit opinio, quae in geographico Hylacomyli libro continebatur. Ceterum Vespuccius non Amerigus sed Albericus vocabatur, quod nomen Hylacomylus idem in Almericum, Germanis commune nomen, detorsit.

America igitur, non Italorum, non Hispanorum, non Columbi arbitrio nuncupata est, sed nomen retinet, quo antea gaudebat proprio et antiquo. Hoc unum, quod e parte transivit in totum, unice quia pars, tali insignis nomine, primum reperta fuit.

✱

Quid de humano genere XXI° saeculo?

En; chimici, abolitis cibis, nutrient homines tabellulis *peptone* confectis; birotae communem in usum invectae nonnulla membra exercentes, quiescentibus reliquis, modum et augmentum ingerant necesse est in ea, quae exercent, *atrophiam*, ut aiunt medici, et exiguitatem in ea, quae inertiae derelinquunt ac deserunt. Hinc vir doctus, siqua de futuris prudenti doctrina sit, ista praenuntiat: « Birotarum abusu XXI saeculo crura, coxae, inferiora denique membra omnia protrahentur atque concrescent, dorsum incurvabitur, stomacho praesertim ad minima spatia redacto; forsitan brachia mole perseverabunt uti sunt, certe tamen debiliora praesentibus; caput augebitur, et aliquid ostendet, si prospiciatur obliquum, quod triangulo aequilatero non absimile videatur; vigesimo aetatis anno omnes calvi; decimoquinto edentuli omnes, dentes enim inutiles; nasus apparebit enormis, immutata faciei proportione; aures extra modum longiores latioresque... Quid plura? Assuetis iam oculis novo huic hominum vultui Apollo ille Vaticanus, et caelestes Urbinatis imagines quasi monstra videbuntur, quasi pertinentia ad genus praeadamitarum ». O fortunati, qui tantam, tamque ingratam commutationem profecto non videbimus!

✱

Tribus diebus Atlanticum praetermissum.

Grant, eruditus vir, in athenaeo Reginae, apud Kingston, magister, haec proponit. Sit iter a Galway portu in Hibernia ad portum Green in Terra-Nova. Sit cuniculus submarinus a Scotia in Hiberniam. A portu Green ad Americana litora brevis pelagi tractus. Ita tribus diebus recto itinere confectum erit opus. Non negamus et posse, et fieri, et futura; at si quae ex electride expectamus, et iam a Germania sonant, futura fuerint, fortasse praestantiora videbimus.

✱

Ioci.

Pepitus filium habet litteris inimicum, quem tamen quotidie verberibus in scholam agit. Magister accipit, atque a colaphis paternis interdum defendit. Cum postea hortaretur ut litteris daret operam, ne asinus diceretur, et docilis et bonus nomini suo responderet (Agnellus nomen erat puero): — Atqui — inquit Agnellus — si tu scires, me asinum esse velles. — Ut quid? — Quia pater meus saepe furatur agnellos et occidit, et coquit; asinum, quem domi habemus, nunquam occidit. Vivam asinus.

P. d. V.

poli patefiet, Americanarum rerum ostentum proxime dedicatum iri.

Interim valete, lectores humanissimi, et me vobis carissimum habeatis.

Chicagiae, id. Mart. MCMI.

H. Doswald.

ANNALES

Triplicis foederis integritas – Manciuriae provinciae imperium Russis denegatum – Sapientum Latinae Americae conventus – Aguinaldi ducis captivitas – Boerorum novi conatus.

Qui Berolini et Vindobonae rempublicam gerunt queruntur iamdiu triplex Europae centralis foedus saepe saepius in dubium revocari, idque hodie praesertim, arrepta occasione ex itinere Italicae classis Tolonam versus Galliae portum. Ideo, ut haec iudicia infirmarentur, placuit De Bulow, Germanici imperii cancellarium, atque Zanardelli, Italicae rei summum moderatorem, haec agens, apud Veronam convenire, ut integram trium initi foederis fidem vicissim obsecrarent. Quinimo eadem de causa cautum affirmant ut Russorum classis, quae iam Tolonam attigerat, portum derelinqueret, et Iberiae oras versus vela solveret, nimirum ne fallax Russis praesentibus exsurgeret vaticinium de novo foedere veteri sufficiendo, quo Russis et Gallis Italae quoque vires accederent.

*

Sinensium reipublicae principes Russis legatis firmo ore declararunt pactionem sibi oblatam de Manciuria provincia Russis tradenda nunquam sese obsignaturos. Quod quidem tribuendum non modo ceterorum legatorum protestationibus, sed etiam minis instaurandi undique belli a reliquis nationibus renovatis. Qua in re prorsus Iaponii primas habuisse visi sunt, apud quos et agitata reapse bellica consilia traduntur fervido studio, et suarum copiarum auxilia parata ad aemulas Russorum legiones e male occupata provincia pellendas. Mox vero evanuit cum pactione infecta martius quoque rumor; at Russi vicissim consilium aperuerunt sese a Manciuriae finibus non recessuros, quoadusque Pekini publica quies non instaurata fuerit metusque novarum caedium seditionumve penitus evanuerit: quod profecto, antequam fiat, multi adhuc effluent dies!

*

In America, Montevideo, in urbe Uruguay reipublicae capite, qui disciplinarum maximi cultores per latinam Americam feruntur congregati sunt ut multa ad sapientiae incrementa statuerent per suas regiones procuranda: re vero citra consilium brevi ad reipublicae negotia transgressa, de arbitrorum tribunali quam cito constituendo lata rogatio est, qui discordias simultatesque inter latinos Americae populos oriri solitas amico iudicio componant. Nordicis autem Americanis civitatibus foederatis felicissime contigit Aemilium Aguinaldo, qui Philippinarum insularum incolis in bello contra Americanos invasores dux erat, perfugae cuiusdam opera proditum fuisse militibusque Americanis traditum. Quo factum est ut alii Philippini imperatores, inter quos Geranimo atque Capitano, sese in deditionem dederint, sibi venia capitis concessa.

*

Boeris alia prorsus mens: Dewet iterum in Transvaal rediit, seque cum Botha imperatore coniunxit, Kristzinger, Scheepers, Venreenen duces ad Orange flumen simul contendunt, dum quinquaginta legiones iterum Angli in ultimam Africam mittunt.

Poplicola.

PUBLICI PER ORBEM COETUS
LEGIBUS FERENDIS

In **Anglia** summa expensarum pro navalibus copiis augendis approbata. Chamberlain, coloniarum administer, de bello Transvaaliano declaravit pacis ineundae modi Boeris oblati nunquam fore ut leniantur. De Sinensibus discordiis cum Russis exortis explicationes a Lansdowne, rerum exterarum moderatore, elicitae, ut popularium legatorum animis ob Russorum contumaciam commotis satisfaceret.

In **Austria** de iure dominii, quod dicunt, de litterarum artiumque operibus exercendis nova lata lex, petitumque, ut statuantur cito hac de re pactiones cum Helvetica, cum Russa, cum Rumena cumque Americana republica, utque eae innoventur, quae cum ceteris gentibus hactenus viguerunt.

In **Gallia** Waldeck-Rousseau eiusque administris laetum tandem fuit rogationem de sodalitiorum iuribus coercendis aliquando legis vim obtinuisse. Quod quidem non contigit nisi post acerrimas disceptationes, quarum postremam Cagals, populi legatus, excitavit, proponens ut ius adolescentum libere in scholis erudiendi sodalitiis non adimeretur, quod tamen comitiis sancire non placuit.

In **Germania** De Bulow, imperii cancellarius, coram patribus fassus est novam rogationem de vectigalibus contra exteras gentes augendis serius iri oblatum: ceterum censuit et ipse domesticum agrorum cultum vehementius esse tutandum.

In **Serbia** novi administri adlecti Viric, collegii praeses, Welivorovic, operum publicorum moderator, Stamakovic iustitiae administrandae praefectus.

Scriba.

NICOLAI MACHIAVELLI SENTENTIAE
DE REGNI ADMINISTRIS

¶ *Regni administrum sollicitudo, prudentia, animique magnitudo et publicus ordo, iure admirandum faciunt.*

¶ *Hunc decet, ne officio desit, principi suadere quae populo prosunt, nullius ratione habita.*

¶ *Et suam pariter sententiam non auctoritate aut vi, sed iure innixam defendere.*

¶ *Item utpote virum sagacem, procul mala sibi perspecta habere, quibus opportune mederi, aut ita se gerere, ne ubi invaluerint, illi noceant.*

¶ *Et eius animum nil unquam deterrere, quominus ardua ac magna, quae reipublicae conferant, aggrediatur.*

¶ *E calumniis, quibus peti solet qui gravibus reipublicae negotiis navavit operam, valde exitiabilis oritur perturbatio.*

¶ *Legati provinciae administrandae hoc potissimum consilio deliguntur, ut populi veluti fratres eiusdemque patriae cives benevole et iuste regantur, mutuis iurgiis et aemulationibus oblivione deletis.*

¶ *Rebus publicis merito eum praeesse confirmes, quem non suo ipsius, sed civium bono prospicere innotescat.*

¶ *Qui propriis cupiditatibus devincitur, haud potis est aliorum prosperitati satisfacere.*

¶ *Raro accidit, ne privatae libidines publico officiant commodo.*

¶ *In republica factionibus corrupta, quidquid vel minimi momenti agatur, in discordiam desinit. Perspicua fiunt secretiora, bono aeque ac malo favetur et obsistitur; probi improbique pari modo dilacerantur; nemo suo fungitur munere.*

¶ *A factionum partibus, vel callidis vel audacibus cavendum est: nam si initio quamdam probitatis speciem praeseferunt, ubi cum eis tractes, difficiles reperies, perniciosas, ubi exsolvere nitaris.*

¶ *Quisque demum meminisse velit, non virum dignitatem, sed dignitatem a viro illustrem reddi; hinc omnes non sanguine vel auctoritate, sed sua tantum virtute praedicari.*

¶ *Qui publicis praefuit negotiis hoc labore contendat, se magis nomine et communi benevolentia, quam thesauris divitem vita excedere.*

¶ *Corrupta civitas, libertati restituta, libertatem aegre sustinet.*

Latine vertit C. Dehò.

LIBRORUM RECENSIO

Francesco Chiminello. **Nuovi esercizi latini per le scuole classiche.** – Novocomi edidit Dantes Grossi, anno MCM.

Commentarii nostri n. IX, an. III, grammaticam linguae latinae a cl. viro Francisco Chiminello elaboratam commendavimus, illud admirati maxime, quod singula quae doceret, non ex variabili usu scriptorum, sed ex ipsa sermonis natura et vocum significatione, hoc est ex logica necessitate derivarentur. Eadem ratione et via egregius doctor exercitationes proposuit, quod opus in duas partes dividitur, in usum primae et alterius scholae gymnasii. Eius operis laudes praecipuae sunt brevitas, perspicuitas et « lucidus ordo »; ad quae plurimum conferunt et praemissa singulis partibus summa praeceptorum, et citatae crebro grammatices regulae. Quare minime dubitamus quin ex labore viri de latinis litteris optime meriti uberem fructum studiosi adolescentes sint relaturi.

P. A.

Spatio deficiente

IN PROXIMUM NUMERUM

De Latina Lingua in popularibus Athenaeis. — « Typographiae » et « Telegraphi » notitia apud antiquos. — De Tertulliano Rhetore. — Arabum mores, etc.

AENIGMATA

I.

Imbellem sustento senem, regumque perorno
Dextras; et proprio decoravi nomine claros
Ipse duces, Romae qui magna dedere trophaea.

II.

(*Permutatio vocalis*).

Primo conspersum rutilat quasi gemma *secundum*.

H. Guepin.

Ex sociis qui utriusque aenigmatis interpretationem ad commentarii moderatorem miserint intra duos menses, unus sortitus gratis accipiet opus, cui titulus:

CATO
DE AGRICULTURA
(Ed. Keil Lipsiae ex off. Teubneriana).

Aenigmata a. IV, n. IV proposita his respondent:

1) Vesta-lia. 2) Cor-dolium.

Ea rite soluta miserunt:

Ed. Bianco; Franc. Xav. Reuss, *Roma* – G. Schenz, *Ratisbona* – N. Tarral; G. Langenberg; Galensches Collegium, *Monasterio Guestphaliensi* – V. Vila Sch. Piar., *Stella* – B. Vannini, *Florentia* – F. Sallarés Sch. Piar., *Sabadello* – Princ. Gordon, *Mancunio* – F. Altobelli S. I.; V. Starace, *Neapoli* – I. G. Grünes Schol. Piar., *Nikolsburg* – F. Szymaijtis, *Opitoloki* – Val. ab Aletrio, *Tusculo* – F. Arnori, *Mediolano* – Ad. Huza, *Grybovio* – Ad. Skrzypkowski, *Swinice* – Hild. Guepin, *S. Dominico de Silos ad Burgos* – Abr. Morchio, *Genua* – I. Walter, *Neo Eboraco* – G. P. Z., *Modoetia* – Rug. Pancaro, *Consentia Brut.* – Ios. Crosatti, *Poiano ad Veronam* – Societas philologica Mediolanensis.

Sortitus est praemium

Ioannes Walter,

ad quem missum est opus, cui titulus:

M. Tullii Ciceronis
ORATIO PRO T. A. MILONE
Curante A. Cinquini.

Sponsor: Ioannes Baptista Ciampi, iurisperitus.

Romae – Ex Officina Forzani et Socii.